

ETİMOLOJİ NEDİR - NE DEĞİLDİR VE İSİMDEN İSİM YAPAN +ay /+ey EKİ ÜZERİNE

Sertkaya, Osman Fikri *

Özet

‘Köken bilimi, köken bilgisi’ anlamlarını taşıyan etimoloji terimi, Grekçe etimo(n) + logos’a dayanmaktadır. Bir dilin söz varlığında yer alan kelimelerin kökenini, dillerde kullanılan yabancı kelimelerin asıllarını ve eğer kelime Türkçe ek alarak Türkçeleşmişse yabancı kökünü gösterir nitelikte açıklamalar yapan etimoloji çalışmaları, özel bir hazırlık, bilimsel titizlik ve dikkat gerektirmektedir.

Bu yazıda, “Eski Türkçede ve Türkiye Türkçesinde etimoloji nasıl yapılmalı?” sorusu cevaplandırılmaya çalışılmış, etimoloji yapan bireyi yanıtacak hususlardan söz edilmiştir. İsimden isim yapan +ay / +ey eki üzerinde durulmuş; Eski, Orta ve Yeni Türkçede bu eke başvurularak türetilen örneklere (yokay, tolay, iley, ögey, kuzey, güney, aday, uzay vb.) yer verilmiş, söz konusu kelimeler üzerine etimolojik açıklamalar getirilmiştir. Bunun yanında iki ismin ilk hecelerinin birleştirilmesiyle (Eray = Ercan + Aygün vb.), isimlerin birleştirilmesiyle oluşturulan isimlere (Atalay = at + al + ay), ay “kamer”li isimlere (Serenay, Günay vb.) ve sondan kafiye olarak kullanılan isimlere (Özay, Sunay vb.) de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *etimoloji, türetim, isimden isim yapan +ay / +ey eki*

* Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
e-posta: sertkaya@istanbul.edu.tr

CONCERNING ETYMOLOGY AND +ay /+ey AFFIX

Abstract

Etymology terminology which takes the meaning of origin science, origin knowledge has taken from the word etimo (object) + logos. The words of a language which are the parts of vocabulary, the originality of the foreign words used in languages, if the word added into Turkish language, more care and more attention should be given while working on the etymology of the word.

In this work, the answer of this question 'How the etymology should be done in Old Turkish and Turkish of Turkey?' has been tried and the matter has been discussed to the individual who worked on etymology. To make noun from noun appendix +ay/+ey has been discussed, by using this method of creating examples from old, middle and new age of Turkish language (yokay, tolay, iley, ögey, kusey, güney, aday, uzay, etc.) has been given place and on the relating words etymological explanation has been done. An addition to this by joining the first syllable of tow words (Eray Ercan +Aygün etc), by joining two nouns occurrence of words (Atalay, at+al+ay), by using ay nouns (Serenay, Günay etc.) and by the usage of rime at the end of the nouns (Özay, Sunay etc.) are also indicated.

Keywords: *etymology, derivation, making noun from nouns appendix+ay/ +ey*

0. Giriş :

1998 yılının 20 Kasım günü Türk Dil Kurumunun Konferans Salonunda "Dede Korkut'ta metin problemleri üzerine bazı görüşler" başlıklı bir konuşma yaptım. Türk Dil Kurumunun başkanı Prof. Dr. Hasan Eren ilk sırada idi. Beni dikkatle dinledi. Notlar da aldı.

İki saate yakın konuşmam bitince yanıma geldi. Beni tebrik etti ve "yukarıya, odama çıkalım" dedi. Başkanlık odasına çıktığımızda da bana özetle şunları söyledi:

"Osman Bey! Sen bilmezsin. Orhan Şâik Gökyay 1939'da yayımladığı *Bugünkü Dille Dede Korkut Masalları*¹ adlı çeviri cildinin yeni baskısını çıkarmadan önce, benden V. Bartold'un *Kniga moego deda Korkuta*.

¹ Orhan Şâik Gökyay, *Bugünkü Dille Dede Korkut Masalları*, İstanbul, 1939, 135 s.

*Oguzskiy geroičeskiy epos*² adlı kitabının çevirisini istemişti. Ben de onun bu isteğini kırmadım. Kitabın tamamını Rusçadan Türkçeye çevirdim ve kendisine gönderdim. Orhan Şâik de benim çevirimden faydalanarak 1976'da *Dede Korkut Hikâyeleri*³ adlı çeviri cildini çıkardı. Dolayısıyla ben Dede Korkut metnini gayet iyi bilirim. Ayrıca bu güne kadar *Dede Korkut Kitabı* hakkında genellikle bilinenlerin tekrarlandığı birçok konuşma dinledim. Ancak senin konuşmanı onlardan çok farklı buldum. Sen imlâsıyla, anlamıyla Dede Korkut metninin içerisine girmişsin. Yaptığın kelime etimolojilerinin hepsine iştirak ediyorum. Senin daha önce *Türk Dili*'nde yayımladığın *çın*,⁴ *cebelü*, *yalanaç yalınaç*,⁵ *okay*⁶ gibi etimoloji yazılarını da beğenmiştim. Sen artık bu gibi etimoloji yazılarına devam etmelisin”.

Türk Dil Kurumu Yürütme Kurulunda uzun yıllar birlikte çalıştığım merhum hocamızın bu tavsiyesine uyarak, zaman zaman etimoloji yazıları yazdım. Bu yazıların sayısı yirmiye yaklaştı. Bunları bir kitapta toplamayı düşünüyorum.

Bu makalelerimden birisinde “*Etimoloji ciddi iştir. Amatörlerin eline bırakılamaz.*” mottosunu kullanmıştım.⁷ Benim etimoloji yazılarımı okuyan ve öküz altında buzağı arayan meraklı bir meslekdaşım bana ısrarla sordu. “Amatör kelimesi ile *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü* başlığı ile iki ciltlik etimolojik sözlük yayımlayan Tuncer Gülensoy’u mu kastediyorsun?” Cevabım “Hayır” oldu. Soru devam etti “Direk”⁸ yazısıyla cevap verdiğin Necati Demir’i mi kastediyorsun?” Cevabım “Hayır” oldu. Soru yine devam etti. “Çeşitli etimoloji yazıları

² V. Bartold, *Kniga moego deda Korkuta. Oguzskiy geroičeskiy epos*, Perevod Akademika V. V. Bartolda, İzdanie podgotovili V. M. Jirmunskiy, A. N. Kononova, M.-L., 1962, 299 s.

³ Orhan Şâik Gökyay, *Dede Korkut Hikâyeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 252, İstanbul, 1976, 248 s. (16 resim ile).

⁴ Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (1): ÇIN ‘doğru, gerçek’”, *Türk Dili*, LV/436, Nisan 1988, s. 175-181.

⁵ Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (2): CEBELÜ ‘zırlı’ ve YALANAÇ~YALINAÇ ‘çıplak’”, *Türk Dili*, LVI/439, Temmuz 1988, s. 1-7.

⁶ Sertkaya, Osman Fikri, “Okay ‘Zühal/Satürn’ mü, yoksa ‘Müşteri/Jüpiter’ mi?”, *Türk Dili*, Cilt LXI=1991/I, Sayı 474, Haziran 1991, s. 321-325.

⁷ Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (8): Çince 大 Tay ‘büyük’ kelimesi ile yapılan *Damla*, *Dayı*, *Teyze* ve *Dede* kelimeleri üzerine”, *Türk Dili*, XCVI, Sayı: 680, Ağustos 2008, s. 150-159.

⁸ Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (6): *Direk* kelimesinin kökeni üzerine düşünceler”, *Türk Dili*, XCIII, Sayı 662, Şubat 2007, s. 113-119.

yazan Çetin Derdiyok'u mu kasediyorsun" Cevabım yine "Hayır" oldu. Bu cevaplardan sonra soru "O zaman kimi kasedtin?" şekline döndü. Ben de dayanamayıp cevap verdim. "Bizler hayatımızı üniversitedeki hocamızla kazanan kişileriz. Gülensoy da, Demir de, Derdiyok da benim gibi üniversite hocasıdır, görüşlerine değer verdiğim profesyonel kişilerdir, amatör değildirler". Benim kasedtiğim Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümünden mezun olup etimoloji sözlüğü yazar İsmet Zeki Eyüboğlu⁹ ile meslekten olmayan Sevan Nişanyan'dır.¹⁰ Amatör kelimesi ile, meslekten olmayan, Türkoloji tahsili yapmaksızın etimoloji gibi zor bir işe soyunanları kasedtim." Bu cevabım karşısında meraklı meslekdaşım sustu.

Amatörlükle ilgili birkaç örnek vermek isterim. İlki İsmet Zeki Eyüboğlu'nun KARAKOL maddesi'dir (s. 191a).

KARAKOL, tr. **karagöl** (gece bekçisi, sınır gözcüsü)dan **karakol** ...

Gol-vul ekleri **çi, cı, çü, cü** gibi eklerin yerini tutar. **Yasağol-yasavul** (yasacı, yasaççı, bekçi, gözcü).

Kara (yer, sınır), **ğol-vol** (cü, ci) - **karagöl-karavul** (bekçi, gözcü, koruyucu, kollayıcı).

Kara sözcüğünde **yer, toprak** ile fars. **siyah** anlamı saklı, **kara** (yağız, yavuz), **kara** (toprak, yer).

Karagöl-karavul-karakol gelişmesinde **ğol/vul/kol** ekleri **gol/kol** biçiminde de görülür, böylece **karavul**'dan değil de **karagöl**'dan **karakol**'a geçilir. **karavul ayrı bir ağız özelliği gösterir.**

Nice yüz kişi gönderin karavul

Ki çıka uca vara bekleye yol -Şeh.-

Karavul (gözcü, karakol, sınır bekçisi) sözcüğü **karakol** karşılığıdır. **Karavul eri** (öncü kolu, öncü eri, ar. **keşif kolu**);

Görülen am belindeki çeri

Bildiler kim sindi karavul eri -Cam.-"

Bu maddede İsmet Zeki Eyüboğlu'nun *kara-kol* şeklinde iki isimden oluştuğunu zannettiği kelimenin ilk bölümü olan *kara* ismini önce "yer, toprak" sonra da "(renk olarak) siyah" şeklinde anladığı görülmektedir.

⁹ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul 1988, 406 s.

¹⁰ Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul 2002, 543 s.

TRT 80'li yıllarda bir polis komiserinin çalıştığı karakolu pembeye boyattığını ve komiserin “Bundan sonra vatandaş karakolda dayak yemeyecek. Biz bu yüzden “Karakol”u “Pembekol” yaptık” beyanını haber-röportaj olarak yayımlamıştı. İnsancıl komiser bu sözleri ile *karakol* kelimesindeki *kara*'yı renk olarak “kara, siyah” şeklinde anladığını belirtmişti.

Acaba *karakol* kelimesinin *kara* bölümü “toprak, su olmayan yer” veya “kara, siyah” anlamında isim cinsinden bir kelime mi idi? Yoksa gerçeği başka açıklamalarda mı aramak gerekiyordu.

Dilcilere göre *karakol* kelimesinin *kara* bölümü isim değil fiil gövdesidir ve Türkçedeki “bakmak” fiilinin Moğolca karşılığı olan *karamak* [to look at] fiilidir.

Moğolca fiilden isim yapan *-gul* eki geldiği fiilden meslek ismi yapar.¹¹ *kara-gul* ismi de Moğolcada “bakan, gözleyen, gözetleyen (kişi) = gözcü, bekçi [watchmann, guard]” anlamlarına gelir. Buradan da “devriye, ileri posta, öncü” anlamları doğmuştur. *Kara-gul* kelimesi Moğolcadan Türkçenin çeşitli lehçe ve şivelerine *karagul*, *karavul*, *karaul*, *karagol* gibi şekillerde geçmiştir. Türkçe *kol* kelimesinin “bulaşma (contamination)” dil olayı ile Moğolca *-gul* ~ *-gol* ekinin yerini alması ile de Türkçede kullandığımız *karakol* şekli ortaya çıkmıştır.

Söz Moğolcadan açılmışken iki hocamdan bahsedeyim. Necmettin Hacıeminoğlu ile Birol Emil. Birincisi kızına *Oytun*, ikincisi oğluna *Taluy* adını koymuştu. Her iki kelime de Türkçe değil Moğolcadır. Hacıeminoğlu'na “*Oytun* kelimesi hangi dilden?” diye sorduğumda *Derleme Dergisi*'nden buldum. “Mübarek” kelimesinin Türkçesiymiş cevabını vermişti. Birol Emil ise *Taluy* kelimesinin *Oğuz Kağan Destanı*'nda geçtiğini söylemişti.

İki örnekle bu bölümü tamamlamak istiyorum. Karnımızın üst kısmındaki organımızın adı *meme*'dir. Moğolcası ise *kökö*. Şayet iki *kökö*'den bahsedecek olursanız *ikiz*, *göz*, *diz*, *ağız* kelimelerinde görülen *-z* çokluk eki ile *kököz*, oradan da *göğüs* kelimesini elde edersiniz. Moğolca kökene dayanan bu kelimenin Türkçesi ise *töş* yani *döş* kelimesidir.

¹¹ Nicholas Poppe, *Grammar of Written Mongolian*, Wiesbaden, 1954 = *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, İzmir 1992, § 153, s. 55. “Function: to form nouns designating names of occupations [Fonksiyonu, meslek adlarını ifade eden isimler yapmaktır]”.

Kadın göğsü Türkçede *emiğ* Moğolcada ise *kököl* şeklindedir. Aynı memeden süt emen kişilere Türkçede *emiğdeş*, Moğolca ödünçlemeden yapılan şekline de *kököldeş* ~ *kökeldiş* denilir. Ancak kelimenin Moğolca kökenine dikkat edilmeyince *kököldeş*'i *köñüldiş* okumak tehlikesi vardır.

Türkçede “konuşmak, yüksek sesle konuşmak” anlamındaki *alakır*- fiili Uygurca metinlerden *Dede Korkut*'a kadar kullanılmıştır. *Dede Korkut*'ta: ***alakır*** konuşma mere menüm itim kâfir cümlesinde bu fiili görürüz. Ancak ses olaylarına dikkat edilmezse Hasan Eren hocamızın *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*'nde yaptığı gibi (278b) kelimenin Türkçe *lakır*- fiil kökünden getirildiğini görürüz. Fakat hepimiz de biliriz ki Türkçede *l-* ön sesi ile başlayan kelime yoktur.

Yine Göktürk: *kübrüg* > Uygur: *küvrüg* > Kıpçak *küvrüv* kelimesi Kutb'un *Husrev ü Şîrîn* mesnevisinde A. Zajaczkowski tarafından *körü* okunmuş ve bu şekil de Sir Gerard Clauson tarafından *EDPT* (690b-691a)'daki ***küvrüg*** maddesinde “*Qutb 103 körü*” olarak zikredilmiştir.

Benim burada vurgulamak istediğim etimoloji işinin çok ciddî bir iş olduğunu, mesleği Türk Dili ve Edebiyatı olan kişilerin bile (ben de dahil olmak üzere) bu konularda yanılma paylarının olabileceğini belirtmektir.

Halk etimolojisi:

Etimoloji biliminin en yaygın kolunun adı uydurmaya, yakıştırmaya ve benzetmeye dayanan “*Halk etimolojisi*”dir. Kıbrıs ağzından iki örnek verelim:

Şeftali kebabı: İç yağına sarılıp kızartılarak pişirilen bu kebab cinsini ilk yapan kişi Şef Ali isimli biri imiş. Bu yüzden bu kebabın adı, benzetme yolu ile, *Şef Ali*'den *Şeftali*'ye dönüşmüş.

Verigo üzümü: Tanesi iri ve lezzetli olan üzümü bir İngiliz'e ikram etmişler ve adam üzümü yerken “nasıl buldunuz?” diye sormuşlar. Ağzı üzüm dolu olan İngiliz kendi dili ile *Very good* “çok iyi” demiş ama karşısındaki kişi kelimenin telâffuzunu *Verigo* olarak duyduğu için bu üzümün adı Kıbrıs'ta *Verigo üzümü* olarak kalmış.

Türkiye Türkçesinden de halk etimolojisi örnekleri verelim:

Konya: Rivayete göre bir şeyhin iki müridi uçuyorlarmış. Yeşillikler içerisinde bir yer görmüşler. Müridin birisi diğerine “Ne safalı yer. Kon ya mübarak” demiş. Böylece Rumca *İkonía*'dan gelen yerin adı *Konya* şeklinde Türkçeleştirilivermiş.

Balat: Evliya Çelebi seyahatnâmesine göre İstanbul'un *Balat* semtinin adı Türkçe "Bal at!" söyleyişinden geliyormuş. Ama bu semtin bulunduğu bölgenin Bizans devrinde bataklık olduğunu ve bataklığın da *balateus* kelimesi ile karşılandığını öğrendiğimizde Rumca bu yer adının Türkçe ile açıklaması havada kalır. Ayrıca bu kökten hâlâ yaşayan kelimelerin Meselâ Macaristan'daki *Balaton Gölü*'nün adının anlamının "Bataklık Gölü" olduğunu öğrenince insan şaşırır kalır.

Malatya: Malatya şehrimizin adını Arapça *Mal-atiye* şeklinden getirerek Rumca *Malateus*'u halk etimolojisi ile açıklamış oluruz.

Anihtari: Söz Rumcadan açılmışken *açmak* "anohton" kökünden türetilen *anihtari* kelimesinin sonundaki *-i* sesinin Rumca kelimenin aslî sesi olduğunu bilmeyen bir türkologun *Süheyl ü Nevbahar*'ı okuturken *anihtari alıcak çıktı yola* gibi bir mısradaki geçen *-i* sesini akkuzatif eki diye açıklamak tehlikesi vardır.

Kutay: Bir arkadaşımız (Aydil Erol) *Adlarımız* adlı eserinde Göktürk yazıtlarında *kutay* okunan kelimeyi *kut+ay* şeklinde ayırarak "kutlu, uğurlu ay" şeklinde anlamlandırmıştı. Bu kelimenin doğru okuma ve anlamlandırılması M. Ölmez tarafından *-o-* ile okunup, Çince *kotay* "ipekli kumaş" şeklinde düzeltilmişti.

Logici: Daha değişik bir etimoloji de yapılmıştır. Adamın birisi Ankara'da *Mantıcı* dükkânı açmış. İstemiş ki dükkânına İngilizce okuyabilen turistler de gelsin. Bu yüzden de tabelasına *Mantıcı* kelimesinin İngilizcesini yazdırmak istemiş. Türkçeden İngilizceye sözlüğe bakmış. *Mantı* kelimesini bulamamış ama *Mantık* kelimesini bulmuş. Karşısında da İngilizce *Logic* (okunuşu: *lojik*) kelimesini görmüş. Adam *Mantık* kelimesinden son ses olan *-k* sesini atmış. *Logic* kelimesinden de son ses olan *-c*'yi silince geriye *Mantı* kelimesinin karşısında İngilizce *Logi* keli-mesi kalmış. Buna Türkçe meslek adı yapan *-ci* ekini de ekleyince Türkçe *Mantıcı*'nın İngilizce karşılığı olan *Logici* kelimesini elde etmiş ve tabelasına da *Logici = Mantıcı* yazdırmış.

Türk Dil Kurumu başkanlarından Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın bu levhayı gördüğünde bu iş yerine girerek *Logici* kelimesinin ne anlama geldiğini sormuş. İşyeri sahibinin yukarıdaki açıklamasını dinleyince nutku tutulmuş ve "Açıklamanız için sağ olun." diyerek kendisini *Logici*'den dışarıya zor atmış.

Etimoloji nasıl yapılmalı?

Etimoloji "köken bilimi, köken bilgisi" demektir. Dilimize Fransızca üzerinden giren *etymologie* kelimesinin yapısı Grekçe *etimo(n)* + *logos*'a dayanır. Dilimizde kullandığımız bir kelimenin menşeyini, kökenini

göstermek için veya dilimizde kullanılan yabancı kökenli kelimelerin asıllarını göstermek, şayet kelime Türkçe ek alarak Türkçeleşmişse, yabancı kökü göstermek için yapılan açıklamalar filolojinin bu ilim sahasına girer. Ayrıca etimoloji ciddi bir bilim dalıdır. Etimoloji açıklamaları yapmak her filoloğun harcı değildir. Özel bir hazırlık ve dikkat ister.

Bir dilde olan kelimeler kabaca üçe ayrılır:

- 1) Türkçe kökenli kelimeler,
- 2) Taklidî kelimeler (onomatophe vs.),
- 3) Yabancı kökenli kelimeler (a) direkt olarak geçen yabancı kökenli kelimeler. b) başka dil üzerinden geçen yabancı kökenli kelimeler).

Yabancı kelimelerin aynen veya değişmiş telaffuzları *masa, liman, lodos* vs. *çar-çûbe* > *çerçeve, dîrûd-ger* > *dülger, keş-ger* > *köşker, destgah* > *tezgah, çehar-şenbe* > *çar-şenbe* > *çarşamba, penç-şenbe* > *perşembe, sous-tien* > *su-tyen* > *sütyen* “alttan tutan”, *sous-main* > sümen “el altı” vs.).

Etimoloji yaparken kişiyi şaşırtan hususlar:

a) Anlamları üzerinde durulmadığı için Türkçe: *sübay* / Moğolca: *subay* gibi ve *elgük, yıl-ik, il-ik* gibi üç ayrı kökenden gelen kelimenin Türkiye Türkçesinde *ilik* kelimesi ile karşılanması gibi, kökenleri ve anlamları ayrı olup telaffuzları aynı (sesdeş = homophone) olan kelimeleri karıştırmak.

Tarama Sözlüğü'nden bir örnek verelim: **üz-** (4136-4140) maddesinde “1. Koparmak, kırmak, kesmek, bozmak, ayırmak, uzaklaştırmak; 2. Yüzmek” gibi iki anlam verilmiş. Ancak *Çengnâme* ile *Ferec*'den verilen örneklerde *üz-* < *y-üzmek* “(derisini, kabuğunu, zarını, postunu, giysisini) soymak ana gövdeden ayırmak” ve *üz-* < *y-üzmek* “suda kulaç atarak suyun yüzünde durmak, genellikle de suda ileriye gitmek” maddeleri karıştırılmış.

Boğuzladı revan üzdî derimi / ayırdı birbirinden peykerimi (Çengnâme) örneğindeki *deri üz-* “deri soymak, deri yüzmek” anlamına gelen bir fiil, bu örneğin hemen altında verilen *Su kuyuya girdi kuyu toldı. Ebülkasım üzerek divara yapışarak kuyunun ağzına geldi* (Ferec) örneğindeki *üz-* fiili ise “suda yüzmek” anlamındadır.

Yine *Tarama Sözlüğü*'ndeki **üz-** (4136-4140) maddesinde verilen örneklerden birçoğu da metinleri tarayan kişilerin *oz-* “ayrılmak, uzaklaşmak” fiilini bilmedikleri için kelimeyi *üz-* şeklinde yanlış okumalarından kaynaklanmaktadır.

Etimoloji nasıl yapılır?

a) Eski Türkçede etimoloji nasıl yapılmalı? Önce Göktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinden oluşan Eski Türk yazı dilinin başta alfabe ve imlâ özelliklerini sonra da dilin yapısını iyi bilmek ayrıca Moğolcadan da haberdar olmak gerek. Sonra Korece-Japonca-Çince-Tibetçe-Hintçe (Skr.)-Sogdça gibi çevre dillerin özelliklerini, kaynaklarını, Türkçe ile bu gibi dillerin arasındaki ilişkileri iyi bilmek gerek. Aksi taktirde Tibetçe kökenli *torçi* kelimesini Türkçe *tor-çı* “ağcı, tuzakçı” anlamak veya Mogolcada *bolor* şeklinde geçen “billur” kelimesini Türkçe *bolur* veya *bulur* okumak gibi tehlikelerle karşılaşabilirsiniz. Skr. *kuşala*’yı bilmiyorsanız Türkçe *küzel* > *güzel*’in açıklanmasında zorluk çekersiniz. Skr. *çurnı*’nın “toz” anlamını “barut” olarak anlamlandırabilirsiniz.

Bu yüzden Türkiye’de Eski Türkçe sahasında etimoloji yapanlar azdır. Göktürkçede Talât Tekin’den sonra Erhan Aydın, Uygur Türkçesinde Reşid Rahmeti Arat’tan sonra Şinasi Tekin, Semih Tezcan önde gelen isimlerdendir. F. Sema Barutçu-Özönder, Mehmet Ölmez, Murat Elmalı gibi isimler de doktora tezlerinin notlarında etimolojik açıklamalar yapmışlardır.

Karahanlı Türkçesinde de Reşid Rahmeti Arat’ın *Atebetü’l-hakayık*’taki notlarından sonra Aysu Ata ile Halil İbrahim Usta’nın Kur’an çevirileri yayımlarındaki etimolojik açıklama notları göz doyurmaktadır.

Eski Türkçe için önde gelen etimoloji sözlüğü Sir Gerard Clauson’un *An Etymological Dictionary of the Pre-Thirteenth Century Turkish* (Oxford, 1972) adlı elaltı eseridir.

b) Türkiye Türkçesinde etimoloji nasıl yapılmalı? Anadolu için önce Rumca, Güney Anadolu için Arapça, Doğu Anadolu için Farsça bilgisi önde gelir. Kafkasya için Ermenice, Rumeli ve Balkanlar için Bulgarca, Sırpça, Arnavutça, Romence, Hırvatça gibi dillerin, hattâ İtalyanca ve Latince gibi dillerin özelliklerini bilmek, kaynaklarını kullanmak gerekir. Yoksa başkalarının yazdıklarını derleyerek etimoloji derlemesi yaparsın veya *yol üzme* “yol kesmek” kelimesi *yol ormak* imlâsı dolayısıyla *yol urmak* okunarak Farsçadan ödünçleme şeklinde anlarsın.

Türkiye Türkçesi için elaltı etimoloji sözlüğü Hasan Eren’in *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Ankara, 1999)’dür. Yabancı dil kullananlar için Andreas Tietze ile H. ve R. Kahane ile birlikte hazırladıkları *The Lingua Franca in the Levant* (Urbana, 1958) ile, Andreas Tietze’nin *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im anatolischen Türkisch [Anadolu Türkçesindeki Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça Ödünçlemeler Sözlüğü]*, (İstanbul 1999) adlı eseri takip eder.

Türkçe etimoloji yaparken özellikle kelime veya ekin en eski şeklinden bugüne devre devre gelmek gerekir. Mukayese gerektiğinde de Sahalar (Yakut) ve Çuvaş gibi Türk lehçelerini (veya dillerini) kullanmak gerekir. Eski Türkçeye dayanmayan Türkçe etimolojiler genellikle temelsiz binaya benzer, en ufak esintide ve sallantıda yıkılır.

Bu sahada çalışmak isteyenlerin özellikle ve öncelikle okuyacakları iki kitap vardır. Sahanın olmazsa olmazları olan bu iki kitaptan ilki Talât Tekin'in *Türkoloji Eleştirileri* (İstanbul, 1997) ikincisi de Şinasi Tekin'in *İhtikakçının Köşesi. Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler* (İstanbul 2001)'dir. Bu iki eser birkaç kez dikkatle okunmalı ve iyice sindirilmelidir.

Başka kaynaklar da gözden kaçırılmamalıdır. Özellikle kelimeyi veya şekli ele alış tarzı, değerlendirme ve sonuca varmada metod bakımından faydalanılacak eserlerin başında Semih Tezcan'ın *Süheyl ü Nev-bahâr Üzerine Notlar* (Ankara, 1994) ve İbrahim Taş'ın *Süheyl ü Nev-bahâr'da Eskicil Ögeler* (Konya 2009) ile Osman F. Sertkaya'nın *Dede Korkut Kitabı. Dresden Nüshasının "Giriş" Bölümü*, (İstanbul, 2006) başta gelir. Bu eserde *Dede Korkut*'un 8 sahifelik Giriş bölümünde geçen 73 kelime kronolojik esaslara uyularak etimolojik açıdan değerlendirilmiştir.

Çeşitli kelimelerin etimolojileri üzerine 2006 yılına kadar yayımlanan araştırma ve incelemelerden 379'unun alfabetik olarak listelendiği ve incelenen kelimelerin de alfabetik listesinin verildiği bir bibliyografya Galip Güner tarafından yapılmıştır.¹²

1996-2012 yılları arasında 17 sayısı yayımlanan *Studia Etymologica Cracoviensia* dergisinde de Marek Stachowski'nin etimoloji ile ilgili yazılarını ve "A current bibliography of Turkic Etymologies" başlığı altında yaptığı toplamalarını görmek mümkündür.

Hayal kelimeler

Bir de Türkçe kökene dayanmayan uydurma kelimeler vardır. Bunlara "hayal kelimeler" de deniliyor. *İlginç, siyasal, bilkent* vs gibi kelimeleri yanlış etimoloji ile bağlama tehlikesi vardır.

Son söz: Eğer çalıştığınız sahada altyapımız yok ise, elaltı kaynaklarından başlayarak değişik kaynaklara hakim değilseniz gerçek

¹² Galip Güner, "Türkiye'de kelime etimolojisi üzerine yayımlanan makalelere dair bir bibliyografya denemesi", *Türklük Bilgisi Araştırmaları = Journal of Turkish Studies*, 30/II, 2006, s. 77-93.

etimoloji yapamazsınız. Yaptığınızı zannettiğiniz karalamalar da zaman içerisinde “halk etimolojisi” örneklerine katkı olarak değerlendirilir.

İSİMDEN İSİM YAPAN +ay/ey EKİ ÜZERİNE

I. Eski ve Orta Türkçe :

1. İsimden isim yapan +ay/+ey eki Eski Türkçede sadece *yokay* kelimesinde görülüyor. Orta ve Yeni Türkçede ise Carl Brockelmann tarafından +ay/+ey ekli *oñ+ay*, *kol+ay*, *tol+ay*, *il+ey* örnekleri tespit edilmiştir.

2	<i>oñ+ay</i>	“rechts”	< <i>oñ</i> leicht, eig. rechts
3	<i>kol+ay</i>	“leicht”	< <i>kol</i> arm
4	<i>tol+ay</i>	“alle”	
5	<i>il+ey</i>	“Stirn”	< <i>il</i> Platz an der Tür oder Jurte ¹³

Bu beş örneğe *EDPT* 119b’de geçen *ög+ey*¹⁴ kelimesi ile *Mukaddimetü’l-edeb*’te geçen *yük+ey*¹⁵ kelimesini de 6. ve 7. örnekler olarak eklemek gerekiyor. Tespit edilen örneklerde +ay/+ey ekinin isimden isim yapma eki olduğu görülüyor.

2. Ancak +ay/+ey ekli örnekler A. Von Gabain’in *Alttürkische Grammatik* (1974) ve *Eski Türkçe’nin Grameri* (Ankara, 1988); Talât Tekin’in *A Grammar of Orkhon Turkic* (1968) ve *Orhon Türkçesi Grameri* (2000); A. N. Kononov’un *Grammatike Yazıka Tyurkskih Runičeskih Pamyatnikov* <VV-IX vv.>, (1980); M. Erdal’ın *A Grammar of Old Turkic* (2004) adlı gramerlerinde geçmiyor. Ayrıca Sir Gerard Clauson’un *EDPT*’inde de, *oñay* ve *ögey* kelimeleri hariç, yer almıyor.

3. Etimoloji açıklamaları:

Marcel Erdal Orta Türkçede +ay/+ey şeklinde geçen ekin Eski Türkçede +gay/+gey şeklinde geçtiğini *Eski Türk Şiiri*’nde 9/53-56’da geçen

on{g} tegz-inç-lig yaltrıdur tutrug tıgme

utgurak çın arış arıg ÜÇ nom tilgen-in

ol tıdıgsız tolun bilge bilig öz-e

¹³ Carl Brockelmann, *Osttürkische Grammatik der islamischen Literatürsprachen Mittelasiens*, Leiden 1954, s. 88.

¹⁴ Sir Gerard Clauson, *Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, 119b.

¹⁵ İbrahim Taş, *Kutadgu Bilig’de Söz Yapımı*, Ankara 2009, s. 24.

oñay ilkey kuvrag ara oñaru evirür

“On bâbdan ibâret aydınlatıcı emanet denilen
tamamiyle gerçek, temiz, pâk, üç töre çarkını
kendisinin emsâlsiz tolun hikmeti ile
cemâat arasında kolayca iyilik için çevirir”

dörtlüğündeki *il+gey ~ il-key* örneğine dayanarak ileri sürüyor.

Eski Türkçede *+gey ~ +key* eki ile geçen tek kelime *il+gey ~ il+key* ve bundan türetilen kelime *il+gey+sök ~ il+gey+sük ~ il+key+sök ~ il+key+sük* “bilgin, âlim, allâme [= erudite]” kelimesidir.

Ben ise *+gay/+gey* eki ile *+ay/+ey* ekinin ayrı ekler olduğu görüşündeyim. Çünkü Eski Türkçe devresinin devamı olan Orta Türkçe devresinde ekin başındaki *-g-/g-* ünsüzünün düşmesi için bir sebep yoktur. Ayrıca Orta Türkçede *+ay/+ey* ekli kelimeler yanında *+gay/+gey* ekli kelimeler de kullanılıyor. Şöyle ki:

Ekin Orta Türkçede geçen diğer örnekleri *Kutadgu Bilig*'de geçen “zalim, zorba” anlamlarında geçen *küç+gey ~ küç+key*¹⁶ (814, 2030, 2031, 2035, 2245, 3111, 3434, 5521, 5852) ve “sadık, vefalı” anlamlarında geçen *öz+gey ~ öz-key* (2237, 2571, 2767, 2767) şekilleridir.

Kalın sıralı *+gay* şekli ise *Mukaddimetü'l-edeb*'te geçen *bos+gay*¹⁷ “un-erfahren [tecrübesiz] ve *DLT*'te *çal+gay* “kuş kanadının uçları” anlamında geçen, çağdaş Kazak Türkçesinde *çal-gıy* şeklinde yaşayan kelimelerde kullanılmıştır.

Marcel Erdal *Maitrisimit Nom Bitig*'de *yüggey* kelimesinin geçtiğini söylüyor ise de ben *yüggey* şeklini *MNB* yayımlarında bulamadım. Ancak *Mukaddimetü'l-edeb*'te *yükey* kelimesi geçiyor.

+gay/+kay ~ +gey/+key ekinin Türkçede sadece *il-gey ~ il-key* kelimesinde görülmesi belki de bu ekin Moğolcadan Türkçeye “bulaşma [*contamination*]” yolu ile geçtiği görüşüyle açıklanabilir. Çünkü ekin

¹⁶ Reşid Rahmeti Arat *küç+key* okuduğu kelimeyi “zâlim, zorba [= violence]” şeklinde anlamlandırmış. Buna karşılık M. Erdal kelimeyi *küç+gey* okuyor ve “zorbalık sonucu, feci, hunhar, vahşî [= violent]” şeklinde anlamlandırıyor.

¹⁷ Nuri Yüce, “Neu festgestellte Wörter und Wortbedeutungen im Choresmtürkischen (II)”, 1984, s. 53.

+*kay*/*+key* şekli Moğolcada kullanılıyor.¹⁸ M. Erdal şu örnekleri zikretmektedir.

<i>balar</i> “karanlık”	> <i>balar-kay</i> “örtülmüş, gizlenmiş”
<i>koñkor</i> “delik, çukur”	> <i>koñkor-kay</i> “düzensiz”
<i>degere</i> “üstte, üstünde, yukarıda”	> <i>degerü-key</i> “kasıntı, küstah”
<i>silün/şilün</i> “et suyu, çorba”	> <i>silükey/şilü-key</i> “yapışkan, salyalı”
	> <i>üsü-key</i> “sık, koyu, yoğun, kesif”
	> <i>seziklem-key</i>

Bu örneklerden ilk ikisi N. Poppe'nin gramerinde yer almaktadır.¹⁹

3/1. yokay: <*yok+ay*. “gururlu, kibirli”. Eski Uygur Türkçesi metinlerindeki *küvenç yokay köñül* ibaresinde *küvenç yokay* “Stolz und Hochmut [gururlu, kibirli]” şeklinde “ikizleme [Synonim]” olarak geçiyor.

Cibeï-Daochang-Chanfa'daki *küvenç yokay köñüllüg ögretiglerin titziin* (Warnke, 401); *küvenç yokay köñüllüg titmiş idalamış atlıg teñri burkan kutıña* (Röhrborn, BT II 333-335) örneklerine ek olarak *küvenç yokay köñültin öñi ödrülmekte yigin bulmakımız bolzun* (BT VII / A 705-706) örneğini de verebiliriz.

yokay kelimesinden türetilen *yokaylanmaksız* “he who does not get haughtly” kelimesi de *yokaylanmaksız teñri burkan kutıña* ibaresinde CDC (Röhrborn, BT II 660)'da geçmektedir.

M. Erdal *yokay* kelimesinin etimolojisini *yokaru* ‘up’ kelimesi ile (< **yok-garu*) *yokay* < *yok-gay* şeklinde yapıyor.

Ben ise, *yokay* kelimesinin etimolojisini *yok+suz* kelimesine dayanarak *yok+ay* şeklinde yapıyorum.

3/2. kolay: <*kol+ay*. “zor olmayan, basit”. Etimolojisi bugüne kadar *kol* “omuzdan parmak ucuna kadar olan insan uzvu, kol, el” (Batı Türkçesi:

¹⁸ Belki de Moğolcadaki +*kay*/*+key* şekli yüzünden R. R. Arat kelimeleri +*key* eki ile *il-key*, *küç-key*, *öz-key* şekillerinde okumuş, sonraki Türkologlar ise bu kelimeleri *il+gey*, *küç+gey*, *öz+gey* okuyuşlarına çevirmişlerdir.

¹⁹ Nicholas Poppe, *Grammar of Written Mongolian*, Wiesbaden 1954, s. 42, §123; Günay Karaağaç tarafından yapılan Türkçe çevirisi için bkz. *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, İzmir 1992, s. 47, § 123.

el yazması = Doğu Türkçesi kol yazması) + *ay* eki ile *kol+ay* şeklinde açıklanmıştır.²⁰

Tuncer Gülensoy ise *kolay* “eksiksiz, zahmetsiz” maddesinin altında < *ong* ~ *ongay* “kolay” açıklamasını yapmıştır!²¹

3/3. oñay: <*oñ+ay*. Türkçede sesdeş (*homophone*) olan iki *oñay* kelimesi bulunmaktadır. Bunlardan birinci *oñay* “kolay” anlamına gelen bir kelimedir. İkinci *oñay* ise “Müşteri / Jüpiter” yıldızının adıdır.²²

İlk *oñay* kelimesinin etimolojisi genellikle *oñ* “sağ, doğru” isminden +*ay* eki ile teşkil edilerek *oñ+ay* “doğru, kolay” şeklinde yapılmıştır.²³ Bu kelime Türkiye Türkçesinde isimden fiil yapan +*la-* eki ile *onay+la-* “doğrulamak, tasdik etmek” fiilinde geçer.

oñay kelimesinin kullanımına *Eski Türk Şiiri*’nden iki örnek verelim.

utgurak bir egsüksiz oñay tolgurup

ontun sınar tınlıglarka asıg kılayın

“Tamâmen, hiç bir eksiksiz, kolayca doldurup,

dünyanın her tarafındaki canlılara faydalı olayım” (*ETŞ*, 16/55-56).

uzun ödiin sansarda çommuş batmışlar

uçuz oñay sukavati uluşta togzunlar

“Uzun zamandan beri *Samsâra*’ya dolmuş, batmış olanlar

kolaylıkla *Sukhavâti* diyarında doğsunlur” (*ETŞ*, 16/107-108).

²⁰ Carl Brockelmann, *Osttürkische Grammatik der islamischen Literatürsprachen Mittelasiens*, Leiden 1954, s. 88’de Jean Deny’nin 1937’de *Mélange Boissacq* [Boysak armağanı]’nda yazdığı yazıya atıf yapmaktadır.

²¹ Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, II, O-Z*, Ankara 2007, s. 534b-535a.

²² Sertkaya, Osman Fikri , “Kelime dağarcığımızdan (3): Okay “Zühal / Satürn” mü, yoksa ”Müşteri / Jüpiter” mi?”, *Türk Dili*, 1991/I, Sayı 474, Haziran 1991, s. 321-325.

²³ Tuncer Gülensoy *oñay* kelimesinin etimolojisini *oñ-a-y* şeklinde yapmaktadır. (Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, II, O-Z*, Ankara 2007, s. 626a.

Müşteri/Jüpiter yıldızının adı olarak geçen ikinci *oñay* kelimesinin etimolojisi ise bilinmemektedir. Sir Gerard Clauson önce “etimolojisi bilinmiyor”²⁴ sonra da “Türkçeye yabancı bir dilden giren ödünç kelime”²⁵ açıklamalarını yapmıştır. Bu kelimenin imlâsı genellikle *oñay* şeklindedir. *Kutadgu Bilig*’in Arap harfli iki yazmasında, Rabguzi’nin *Kıyasü’l-enbiyâ*’sında bu imlâ ile geçiyor. Ancak *Kutadgu Bilig*’in Uygur harfli yazmasında imlâ *oñgay* şeklindedir. Bu imlâ *meñga*, *señga* gibi şahıs zamirlerinin imlâsında da görülen bir şekil olup, ya *ñ* sesinden sonra türeyen bir *g* sesi, ya da “bulaşma [*contamination*]” ile olan bir mongolizmdir.

Yıldız adı olan *oñgay* ~ *oñay* kelimesinin Türkçede iki karşılığı tespit edilmiştir. Eski Uygur Türkçesinde *ıgaç yultuz* “ağaç yıldız” (*Türkische Turfan-texte*, VII) ve *Dîvânü Lûgati’t-Türk*’te *kara kuş*”. Yıldızın Arapça adı: *Müşterî*, Farsça adı: *Ormuzd* (*Ahuramazda*), Sanskrit adı: *Brhaspati*, Eski Uygur Türkçesine geçen şekli: *Brahsivadi*, İngilizce adı: *Jupiter*’dir.

3/4. tolay: A. Pavet de Courteille tarafından Doğu Türkçesinde²⁶ “tout (çokluk: tous) [“bütün, tüm, her, çok]” anlamında tespit edilmiş, köken olarak da Moğolca “tavşan” açıklaması yapılmıştır.

Bence Klâsik Moğolcadaki *taulay* “tavşan” açıklaması yakıştırmadır. Eğer kelime, cümlede “tout” anlamında ise, bu Doğu Türkçesinde Çince *to* ~ *do* + Türkçe *la* eki ile yapılan hybrit *tola* kelimesinin -y eki ile genişletilmiş şekli olmalıdır. Krş. *ça-y*, *surna-y* vs.

3/5. iley: <*il+ey*. Eski Türkçede *il* şeklinde “sesdeş [*homophone*]” olan bir kaç *il* kelimesi vardır.

il ~ *el* : “ülke, yurt”. *İç-il* > *İçel*, *Rum ili* > *Rumeli*; *yad el* vs. buradan *il* ~ *el* : “devlet”.

il-lig > *ilig* ~ *elig* : “ülkeli, yurtlu = hükümdar”

illigig ilsiretdimiz “ülkeli olanın ülkesini elinden aldık”.

ilig+kan > *ilhan*; *ilig+beg* > *ilbeg* ~ *ilbey*.

il ~ *el* : “halk, ahali”. Türkçe: *il kün*; Türkiye Türkçesi: *el gün*; buradan *il* ~ *el* : “yabancı” il âlem > *el âlem*, *el kızı*.

²⁴ Sir Gerard Clauson, “Early Turkish Astronomical Terms”, UAJb, ...

²⁵ Sir Gerard Clauson, *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 191b.

²⁶ Abel Pavet de Courteille, *Dictionnaire Turk-Oriental*, Paris 1870, s. 243. “**tolay** tout, tous; troupe d’hommes qui s’entendent pour exciter une sédition et adoptent pour s’entendre un mot de ralliement; en Mongol, lièvre, Conf. **tolay**.”

il : “ön”.

il “vilâyet” Mülkî, idarî, hukukî olarak uydurulan yeni terim.

il(ig) ~ el(ig) “el (organ)”.

Birinci, ikinci ve *il* kelimesinin kapalı e ile *el* şekli de vardır. Ancak “ön” anlamındaki üçüncü *il* kelimesi başından beri hep *il* olarak kullanılmıştır. Yani kelimenin kapalı e’li şekli yoktur. Eski Türkçe *il+ge+rü* “öne doğru” kelimesi Türkiye Türkçesinde ikinci hecedeki -g- sesinin düşmesi ile *il+erü > ileri* şeklinde gelişmiştir.

il “ön” isminden +ey eki ile yapılan ve “ön, kat, nezd, huzur” anlamlarında geçen *il+ey* kelimesi Eski Türkçenin Göktürk ve Uygur harfli metinlerinde, Orta Türkçenin Arap harfli Karahanlı ve Harezmi Türkçesi metinlerinde, Yeni Türkçenin Çağatay Türkçesi metinlerinde geçmez. Kelime sadece Kıpçak ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde görülür.

Dede Korkut’ta bütün nâşirlerin *ileyüñüzde* okuyarak *il* “ön” kelimesinden getirdikleri bir kelimenin okunuşunu ben Vatikan yazmasında ilk hecenin üstün ile harekelenmesine dayanarak *il ~ el* “halk” kelimesinden getirmiş ve kelimenin okunuşunu *eli-öñinde* “halkı önünde” şeklinde düzeltmiş, cümleyi de *eli-öñinde çalup eyden ozan olsun* okuyarak “Halkı önünde (saz/kopuz) çalıp (soylama) söyleyen ozan olsun” şeklinde açıklamışım.²⁷

3/6. ögey: <ög+ey. Eski Türkçe *ög* “ana, anne” kelimesi Orta Türkçede +ey eki ile *ög+ey* “öz olmayan, kan bağı olmayan” şeklinde teşekkül etmiştir. *ögey ana* (Yüan-Uygur, Çağatay), *ögey ata* (Karahanlı, Çağatay), *ögey oğul* (Karahanlı), *ögey oğulan* (Kıpçak), *ögey kız* (Karahanlı) ibareleri Uygur, Karahanlı, Çağatay ve Kıpçak Türkçelerinde kullanılmıştır.

-g sesinin -v’ye dönüşmesi ile *ög+ey > öv-ey* şekli teşekkül etmiş, ancak kelime Türkiye Türkçesinde, dar ünlü ile, *üvey* şeklinde kullanılmıştır.

-g sesinin -k’ye dönüşmesi ile de *ög-süz* “annesiz, annesi ölen” kelimesi Türkiye Türkçesi’nde *ök-süz* şeklinde kullanılmaktadır. (Benzer şekil: Eski Türkçe *egsük > Türkiye Türkçesi eksik*.)

²⁷ Sertkaya, Osman Fikri, *Dede Korkut Kitabı Dresden Nüshasının Giriş Bölümü*, İstanbul 2006, s. 96-99.

Tuncer Gülensoy kelimeyi “*üvey* Yalnız yasaca akraba sayılan, öz olmayan” maddesinde almış ve *ög* ‘anne’ +(e)y etimolojisini yapmıştır.²⁸

3/7. yükey: < *yük+ey*. *Mukaddimetü’l-edeb*’te iki cümlede (**yükey** *boldı mündi üzengüğe* (192/4), *uluğ turur Tañrı, yükey erür İdi* (206/5)) geçmektedir. Nuri Yüce kelimeye “yüksek, yüce” anlamını vermiştir.

Mukaddimetü’l-edeb’te *yükey* isminden türetilen *yükey+lik* “yücelik” ve *yükey+le-ş-* “yücelmek” fiilleri de geçmektedir.

Kelimenin kökü olan *yü-k* isminden, isimden fiil yapan +*se-* eki ile *yük+se-* “yükselmek”, bu fiilden de fiilden isim yapan *-k* eki ile *yükse+k* “yüksek” kelimeleri türetilmiştir.

II. Yeni Türkçe (Cumhuriyet Türkçesi) :

4. Cumhuriyet Döneminin 30’lu yıllarındaki *-ay/-ey* ekli kelimelerin bir kısmı tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinden **derlenen**, bir kısmı da isim köklerine +*ay/+ey* şeklinde doğru olarak veya fiil köklerine *-ay/-ey* şeklinde yanlış olarak eklenip **türetilen** kelimelerdir.

Ancak Türkiye Türkçesinin bazı gramerlerinde bu ek yer almamıştır. Söz gelimi Tahir Necat Gencan’ın *Dilbilgisi* (Ankara, 1973) ve Tahsin Banguoğlu’nun *Türkçenin Grameri* (Ankara, 1986) adlı eserlerinde bu ek yer almaz.

Muharrem Ergin *Türk Dil Bilgisi*’nde “§ 243. *-ay / -ey* İşlek olmayan eklerdin biridir. İlgi ifade eder. *gün-ey, kuz-ey* misallerinde vardır, açıklamasını yapar (İstanbul, 1962, s. 168).

Öğrencisi Günay Karaağaç da *Türkçenin Dil Bilgisi* (Ankara, 2012)’nde hocasının söylediklerini tekrarlar ”§ **45. -ay, -ey:** İşlek olmayan ve son zamanlarda yön adlarında kullanılan bir ektir. *kuz > kuz-ey; gün > güney*.

Zeynep Korkmaz ise *Türkiye Türkçesi Grameri*’nde açıklamayı genişçe yapmıştır:²⁹ “§ **34. +Ay :** +Ay eki yön gösteren *kuzey* ve *güney* kelimelerinde görülen bir ektir. Söz konusu kelimeler Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinde de var olduğu için +Ay ekini eski bir ek olarak kabullenmek gerekir. Yalnız bu lehçelerde bizim halk ağızlarında olduğu gibi *güney* “güneşi gören taraf”, *kuzey* “güneş görmeyen taraf” anlamındadır.

²⁸ Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, II, O-Z*, Ankara 2007, s. 1003a-b.

²⁹ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara 2003, s. 35-36.

Bizde *güney* ve *kuzey* kelimelerine bakılarak birkaçı terim niteliğini de taşıyan *birey*, *dikey*, *düzey*, *eşey*, *uzay*, *yanay*, *yüzey* gibi yeni kelimeler yapılmıştır.”

5. *güney* < *küney*; *güzey* < *küzey* gibi lehçelerden derlenen kelimeler yanında, bu kelimelere benzetilerek isim köklerine getirilip bu ekle yapılan *bir+ey*, *düz+ey*, *eş+ey*, *yan+ay*, *yer+ey*, *yüz+ey* gibi yeni kelimeler türetilmiş ve Türkçenin kelime hazinesine kazandırılmıştır.

Ancak *+ay/+ey* eki fiil köklerine de getirilerek *bit-ey*, *böl-ey*, *çarp-ay*, *dik-ey*, *düş-ey*, *ol-ay*, *saldır-ay*, *yap-ay*, *yat-ay* gibi yapı bakımından yanlış 10 kadar kelime türetilmiştir. Bu kelimelerden *çarp-ay*, *böl-ey* kelimeleri kullanım alanı bulamayarak yerini *çarp+ma*, *böl+me* gibi kelimelere bırakmıştır. *Saldıray*, *yıldıray* gibi kelimeler kişi adı veya soyadı olarak kullanılmıştır. *Dikey*, *düşey*, *yatay* kelimeleri terim olarak kullanılmaktadır. *olay* ‘vak'a’ yerine, *yapay* ‘sun'i’ yerine kullanılmaktadır, *bitey* ise pek kullanım sahası bulamamıştır.

M. Ergin, Z. Korkmaz, G. Karaağaç’ın örnek olarak verdikleri *kuzey*, *güney* ile Yusuf Çotuksöken’in zikrettiği *aday* kelimeleri üzerinde duralım.

6. **kuzey** : 30’lu yılların başındaki Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılık bulmak için yapılan tarama faaliyetleri sonunda yayımlanan *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi*’nde **şimal** kelimesi için şu on karşılık bulunmuştu.³⁰

1. Biri [Asıl beri yan man(asına). «Or.»da cihati erbaa = dört bölün; şark = ilgerü, kün toğsuk; garb = girü, korigaru] (*Or.*);
2. Kuzey [Gölgede kalan yer man(asına) «Güney» zıddı] (*Der. Uşak, Gediz*);
3. Sol [Asıl arapça lûgat manası budur] (*K. T.*)
4. Teski (*Rad. III «Şor.»*);
5. Töben yan (*Bal.*);
6. Tüney (*Müt.*);
7. Tün ortusu (*Or.*);
8. Tün yak (*Müt.*);
9. Tün yanak (*Uyg. «O. Q.»*);
10. Tün yanağak (*Oğ.*).

³⁰ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi*, İstanbul 1934, s. 715b.

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks'te ise **kuzey** karşılığında “saye, şimal” anlamı verilmişti.³¹

Kılavuz Komisyonu, “**şimal**” yönüne karşılık olarak verilen bu on anlamdan 2. sırada verilen **kuzey** karşılığını seçmiştir ve Cep Kılavuzlarında da birebir olarak yayımlamıştır.

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu, İstanbul, [Haziran] 1935, s. 297 “şimal = **kuzey**”.

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu, İstanbul, [Eylül] 1935, s. 205 “**kuzey** = şimal”.

Ancak nedendir bilinmez 30’lu yıllarda tahsil görenler *Kuzey* kelimesini ünlü uyumu ile *kuzay* şeklinde telâffuz etmişlerdir. Merhum Hocamız Sâdettin Buluç derslerinde kelimeyi *kuzay* şeklinde telâffuz edenlerdendi.

7. güney < *kün+ey*. *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi*'nde **cenup** kelimesi için şu sekiz karşılık bulunmuştu.³²

1. Beriye [Sağ yan man(asına)] (*Rad. IV. «Or.»*);
2. Kün (*Uyg. «İnd.»*);
3. Kündünki bulun (*Oğ. Uyg.; Der. O. A.*);
4. Kün ortusu [ortası] (*Or.*);
5. Tislik (*Rad. III. «Kar.»*);
6. Tuş (*B. T. L., «Çağ. Kaz.»; Rad. III «Uyg. Çağ. Tar.»; Kar. T. Alt., Şor., Tob., Küer., Kaç.»*);
7. Tüslük (*Kar.*);
8. Yırı «*Or.*»

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks'te ise **güney** karşılığında “şark, şemsâbat” anlamı verilmişti.³³

³¹ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks*, İstanbul 1934, s. 1117a.

³² *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi*, İstanbul 1934, s. 169a.

³³ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks*, İstanbul 1934, s. 1031a.

Kılavuz Komisyonu, “**cenup**” yönüne karşılık olarak verilen bu sekiz anlamda bulunmayan **güney** karşılığını seçmiş ve Cep Kılavuzlarında birbir olarak yayımlamıştır.

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu, İstanbul, [Haziran] 1935, s. 297 “cenup = **güney**”.

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu, İstanbul, [Eylül] 1935, s. 205 “**güney** = cenup”.

Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü (I, A-N)* Ankara, 2007, s. 397b)’ndeki **güney** “güney, cenup” maddesinde “*gün+ey < gün+e-gi < *kün+e-gi*” etimolojisini yaparak isimden isim yapan +ey ekini +e-gi şeklinden getirmiştir!

s. 585b’deki “**kuzey** şimal, **güney** karşıtı” maddesinde de “kuz+ay < *kuz+a-gı” etimolojisini yaparak isimden isim yapan +ay ekini +a-gı şeklinden getirmiştir.

Bu etimolojilere göre *oñ+ay < oñ+a-gı; kol-ay < *kol+a-gı; il+ey < *il+e-gi; ög+ey < *ög+e-gi; yük+ey < *yük+e-gi* gibi yıldızlı şekillerden gelmiş oluyor!

8. aday : Bu kelime Eski Türkçede *ata* “baba” kelimesinin “küçültme ve sevimlilik” fonksiyonundaki -y ekinin getirilmesi ile *atay* “babacık” şeklinde teşekkül etmiştir. (Yapısı için, akrabalık ile ilgili kelimelerde, bk. *ana-y, ini-y, taga-y* vs).³⁴

Kelime Eski Uygur Türkçesi metinlerinde *atay* ve *aday* imlâları ile kullanılmıştır.

Atatürk’ün yakın çevresinden Falih Rıfkı Bey de Atatürk’ün kendisine “çocuğum” şeklindeki hitabını esas alarak kendisine “küçük Ata, küçük Atatürk” anlamında olan *Atay* kelimesini soyadı olarak almıştı.

Ancak “namzet” karşılığında olan **aday** kelimesi Konya ağzından derlenmiştir. *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi*’nde **namzet** kelimesi için şu yedi karşılık teklif edilmiştir.³⁵

³⁴ Sertkaya, Osman Fikri , “Çince Tay “büyük” kelimesi ile yapılan Damla, Dayı, Teyze, Dede kelimeleri üzerine”, *Türk Dili*, Ağustos 2008, Sayı 680, s. 150-159.

³⁵ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks*, İstanbul 1934, s. 613b.

1. Adaklı (*Dede.*; *Türkmen.*; *Der: Bayazıt, Bolu*);
2. Aday (*Der: Konya*);
3. Atağ (*Rad. I «Çağ.»*);
4. Oruntak [yerine geçecek man(asına)] (*Der: Antalya*);
5. Terköllü (*Der: Çankırı, Havza, Dereköyü «Kırklareli»*);
6. Tevkül, Tevkür (?) (*Der: Gelibolu «Çanakkale», Vezirköyü «Samsun»*);
7. Yavuklu (*K. T. Mif.*) [Bk. Nişan, nişanlı].

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks'te ise **aday** karşılığında "namzed" karşılığı verilmiştir.³⁶

Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu, İstanbul, [Haziran] 1935, s. 250
"Namzed = 1. **Aday** = Candidat; 2. **Sözlü, yavuklu** = Financé".

Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu, İstanbul, [Eylül] 1935, s. 4
"**Aday** = Namzed = Candidat".

Dolayısıyla Yusuf Çotuksöken'in kelimenin *ad* isminden *ad+ay* şeklinde **türetildiği** görüşünü de düzeltmek gerekiyor.³⁷ Çünkü *aday* kelimesi türetilmemiş, Konya ağzından **derlenmiştir**.

kutay ve **uzay** kelimelerinin etimolojisi

9. kutay : < Çin. *ko-tay*. Eski Türkçede *Köl Tigin* ve *Bilge Kağan* yazıtlarında geçen ve Sir G. Clauson tarafından EDPT 607b-608a'da Çince "ipek (fabrikası (?))" olarak anlamlandırılan *kutay* kelimesi hakkında Mehmet Ölmez "Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (3)"³⁸ başlıklı araştırmasında bilgi veriyor.

M. Ölmez kelimenin ikinci hecesi *tay*'ın Sir G. Clauson tarafından Giles 10.554'e dayanılarak "girdle [kemer, kuşak]" şeklinde teşhis edildiğini, ancak kelimenin Çince "ipek, ipekli kumaş" anlamına geldiğini ve *gao-day* şeklindeki Çincesine göre Eski Türkçedeki şeklin *ko-tay* okunması gerektiğini yazmaktadır.

³⁶ *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks*, İstanbul 1934, s. 856a.

³⁷ Yusuf Çotuksöken, *Türkçe'de Ekler, Kökler - Gövdeler*, İstanbul, Mart 1980, s. 25.

³⁸ *Türk Dilleri Araştırmaları*, 8, İstanbul 1999, s. 60-61.

Aydil Erol ise kelimeyi *Adlarımız*³⁹ adlı kitabının **kutay** maddesinde “1- Uğurlu, kutlu ay, 2- İpek, 3- Erkek adı, 4- Erkek soyadı” olarak anlamlandırmıştır. Aydil Erol’a göre *kutay* kelimesi Eski Türkçe *kut* ve *ay* (“30 günlük süre, yılın on ikide biri”) kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur.

Ancak “uğurlu, kutlu ay” şeklinde bir birleşim Türkçenin hiçbir devresinde ve lehçesinde görülmemiştir. Bu açıklama bir yakıştırma, bir tür halk etimolojisi olup gerçeğe ilgisi yoktur. Maddenin doğru kısmı ise Çince “ipek” anlamına gelen *kutay* sözlüğün Türkiye Türkçesinde kişi adı ve soyadı olarak kullanılmış olmasıdır.

10. uzay: Bu kelimenin de etimolojisi karanlıktır. *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi* (1934, 235a)’nde “feza” karşılığında verilen beş örnekte de “uzay” karşılığı geçmez.

1. Boşluk (*K. T.*);
2. Macit [Gökte boş yer man(asında) (Rad. IV «Uyg.»);
3. Oğan [Eski Türklerde en büyük mabut olup fezâ ve kâinattan kinâye idi (Ş. *Sami*)] (*K. T.*);
4. Uza (*Der. Akhisar*);
5. Yazı [Ova manasına (*Tef.: D. L. T.*) [Bak: *Cev.*].

Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks’te ise

1. Boşluk Cev, cevfe, feza, halel (s. 920a);
2. Macit Feza (s. 1120a);
3. Oğan Allah, feza, ilâh, kadir, kavi, kudretli, mabut, muktadir (s. 1127b);
4. Uza Bait, evvel, feza (s. 1253a);
5. Yazı Badiye, deşt, feza, cev, hat (yazı manasına), kader, kısmet, kitabet, makale, mukadderat, mektup, nasip, sahai vasia, tahrirat, takdir, taktir, sahra, tali(h), varaka (s. 1281b).

maddelerinde “feza” karşılığı yer almış, ancak *Osmanlıcadan Türkçeye* ve *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzları*’nda “feza” ve “uzay” maddeleri yer almamıştır.

³⁹ Aydil Erol, *Şarkılarla, Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız*, 3. Baskı, İstanbul 1999, s. 452.

Sevan Nişanyan *Sözlerin Soyağacı. Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü* adlı eserinde “**uzay** Y(enî) T(ürkçe) (1937) mekân < UZA-” açıklamasını vererek kelimeyi *uza-* fiilinden türetmektedir.⁴⁰

Tuncer Gülensoy ise *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*’ndeki **uzay** maddesinde⁴¹ “1. Bütün varlıkların içinde bulunduğu sonsuz boşluk, feza, mekân; 2. (astr.) bütün gök cisimlerinin içinde bulunduğu sınırsız boşluk < *uz-a-y” açıklamasını yapmaktadır.

Eğer kelime *uz isminden yapılmışsa, *uz+ay*; *uza-* fiilinden yapılmışsa, *uza-y* etimolojileri geçerli olur.

Bunlara bir etimoloji teklifi de biz ekleyelim. *oz-* “ayrılmak, uzaklaşmak” fiilinden *oz-ay*. Abdülkadir İnan’ın telâffuzu ile de *uzay*. Bu kelime *oz-gay*’dan > *oz-ay* şeklinde gelişmiş de olabilir.

11. İki ismin ilk hecelerinin birleştirilmesi ile yapılan isimler:

Cerrahpaşa Tıp Fakültesinin Göz Kliniğinde gözlük numaramı ölçen doktorumun adı soyadı *Eray Atalay* idi. Kendisine adının ve soyadının nereden geldiğini sordum. “Benim adım koalisyon hocam” diye cevap verdi. “Babamın adı *Ercan*. Annemin adı *Aygün*. Mademki ben ikisinden bir parçayım. “Oğlumuzun adı *Eray* olsun” demişler. “Kısacası benim adım babamın ve annemin isimlerinin ilk hecelerinin birleşmesinden yani *Ercan*’un ilk hecesi *er* ile *Aygün*’ün ilk hecesi olan *ay*’ın birleştirilmesi ile oluşmuştur.

Buna benzer bir isim daha biliyorum. Futbolcu Suat Mamat’ın eşi doğum yapmaktadır ama kendisi maçta. İlk golü Güngör, ikinci golü Suat atar. Maçtan sonra “Gözün aydın! Bir kızın oldu derler”. O da “adı *Günsu* olsun” der. Yani Güngör’ün ilk hecesi olan *gün* ve Suat’ın ilk hecesi olan *su* heceleri bir araya getirilerek *Günsu* adı türetilmiştir.

12. İsimlerin birleştirilmesi ile yapılan isimler:

Yine *Eray Atalay* anlatıyor: “Soyadımız olan *Atalay*’ın nereden geldiğini de büyük babama sormuştum. O da bana *at* + *al* (bayrak) + *ay* (dede)den kısaltma yolu ile *Atalay* yaptığımı söylemişti”.

⁴⁰ Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı. Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul, Ekim 2002, s. 461b.

⁴¹ Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, II, O-Z*, Ankara, 2007, s. 983b.

13.ay “kamer”li isimler:

İki ismin birleştirilmesi ile yapılan *gün+ay*, *öz+ay* gibi isimler de vardır. Eski Türkçede *kün* “güneş” ve *ay* isimleri ayrı ayrı kullanılmıştır. Yenisey yazıtlarından Begre (E-11) yazıtında *kün ay azdım* “güneş(ten), ay(dan) ayrıldım”; Elegeş (E-10) yazıtında *kök tengride kün ay azdım* “mavi gök(yüzünden), güneş(ten ve) ay(dan) ayrıldım” ibareleri geçer. *Kutadgu Bilig*’in üçüncü beyti şöyledir:

KB 3 *yağız yer, yaşıl kök, kün, ay birle tün*

törütti halâyık, öd, ödle bu kün

“Yüce tanrı) kara toprak, mavi gök(yüzü), güneş (ve) ay ile geceyi

ve bu gündüzü, zaman (ile) zamâneyi (devranı) (ve) mahlukları yarattı.”

Eski Türkçedeki *kün* “güneş” ve *ay* gibi iki ismin birleşmesi ile yapılan isimlerden Eski Türkçe: *kün+ay*, *k-> g-* ses gelişmesi ile Türkiye Türkçesinde *gün+ay* olarak kullanılır. *Günay* kelimesi Türkiye Türkçesinde a) hanım adı (Prof. Dr. **Günay Kut**), b) erkek adı (Prof. Dr. **Günay Karaağaç**) c) soyadı (Kültür Bakanı **Ertuğrul Günay**) olarak kullanılmaktadır.

İki ismin birleşmesi ile oluşan bu isimleri *öz + ay* adı takip eder.

Türkiye Türkçesinde kullanılan *ay*’lı bir isim de bir TV dizi oyuncusunun adında **Serenay** (*Sarıkaya*)’da görülmektedir. *Seren* kelimesi Hasan Eren tarafından “raf”⁴², Aydil Erol tarafından ise “Silindir biçiminde uzun ve kalın çam kerestesi, üzerine dört köşeli yelkenler açılmak üzere direklere ortadan bağlı ve aykırı konan ağaçlar, seren yapmaya yarayan köknar kerestesi”⁴³, şeklinde anlandırılmıştır.

ay’ın sıfat olarak kullanılışı da vardır. *tolun+ay* (Orta Türkçe, EDPT, 561a) > Türkiye Türkçesi: *dolun+ay*. Benzer bir şekil Kazak Türkçesinde *altın+ay* şeklinde geçiyor. *Altınay* ve *Dolunay* merhum Ahmet Taner Kışlalı’nın iki kızının adıdır.

ay’ın 30 günlük süre, yaklaşık olarak yılın 1/12’si olarak kullanıldığı söylenen kelime ise *sun+ay*⁴⁴’dır. Kelime Türkiye Türkçesinde a) erkek ve dişi cinsin kişi adı (**Sunay Akın**, Tanınmış şâir); b) soyadı (**Cevdet Sunay**, Türkiye Cumhuriyeti’nin 5. Cumhurbaşkanı) olarak kullanılmıştır.

⁴² Hasan Eren, *Sırça Köşkte ...*, Ankara, 2010, s. 177.

⁴³ Aydil Erol, *Şarkılarla, Türkülerle ve Tarihi Örneklerle Adlarımız*, İstanbul, 1999, s. 580.

⁴⁴ Aydil Erol, *a. g. e.*, s. 590.

Aydil Erol *sunay* kelimesini “adak ayı” şeklinde anlamlandırarak kelimenin kökünü *sun-* fiilinden getiriyor. Kaynaklarda geçmeyen “adak ayı” açıklaması biraz halk etimolojisi kokmaktadır.

Pasif-meçhul fiil gövdesine *-ay* eki getirilerek yapılan *sevil-ay* adı vardır. (Eski bir hanım Bakanın adı: *Sevilay Saygın*). A. Erol *sevil* kelimesini “**sevil** ‘Koy seni sevsinler; sevgi gör’ anlamında bir kadın adı” şeklinde anlamlandırarak *sevil-* fiilinin emir şekli olarak açıklıyor.⁴⁵ Benzer yapıdaki bir isim de bir TV dizisindeki hanım oyuncunun dizideki adı olan *Açıl-ay* < *Açıl-ay*’dır.

14.Sondan kafiye olarak kullanılan isimler:

Anne ve babalar çocuklarına ya baştan kafiyeli ya da sondan kafiyeli isimler koyuyorlar. Biz üç kardeşiz. İsimlerimiz *Osman*, *Oya* ve *Orhan* şeklinde baştan kafiyelidir. Ancak Orta öğretimde sınıf arkadaşım olan rahmetli *Üstünay* (Akçakaya)’nın adı ile üç ablasının adı *Günay*, *Özay*, *Sunay* şeklinde sondan kafiyeli idi.

15.Sonuç olarak dokuz ayrı bölüm altında 40’tan fazla kelime ile konuya açıklık getirdiğimizi düşünüyoruz.

DİZİNLER (EKLER ve KELİMELER)

1) İsimden isim yapma eki	2) İsimden isim yapma eki
+ay	+ey
oñ+ay	il+ey
kol+ay	ög+ey
tolay (?)	yük+ey
	+gay
	çal+gay
	bos+gay
	küç+gey ~ küç+key
	öz+gey ~ öz+key
	yüggey (?)
	+gey ~ +key
	il+gey ~ il+key

3) Tarama ile tespit edilenler

aday
güney < küney
güzey < küzey
kuzey

⁴⁵ Aydil Erol, *a. g. e.*, s. 581- 582.

4) **Türetme** ile yapılanlar

İsimden isim yapma eki

Fiilden isim yapma eki

+ay**+ey****-ay****-ey**

yan+ay

bir+ey

açıl-ay

bit-ey

düz+ey

çarp-ay

böl-ey

eş+ey

ol-ay

dik-ey

yer+ey

saldır-ay

düş-ey

yüz+ey

sevil-ay

sun-ay

yıldır-ay

yap-ay

yat-ay

5) **Etimolojileri farklı olanlar**

kutay < Çin. ko-tay; uzay (?)

6) **İki ismin ilk hecelerinin birleştirilmesi ile yapılanlar**

er + ay

7) **İki ismin birleşmesi ile yapılanlar**

kün+ay > günay;

öz+ay;

seren+ay;

üstün+ay

8) **İsimlerin birleşmesi ile yapılanlar**

at + al + ay > atalay

9) **Sıfat olarak yapılanlar**

altınay

dolunay

KAYNAKLAR

- Clauson, Sir Gerard (1972), *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki (1988), *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul, 406 s.
- Gülensoy, Tuncer (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, I, A-N, II, O-Z, Ankara.
- Güner, Galip (2006), “Türkiye’de kelime etimolojisi üzerine yayımlanan makalelere dair bir bibliyografya denemesi”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları = Journal of Turkish Studies* 30/II, s. 77-93.
- Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara.
- Nişanyan, Sevan (2002), *Sözlerin Soyağacı. Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, İstanbul.
- Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi*, İstanbul, 1934.
- Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları. Tarama Dergisi. Türkçeden Osmanlıcaya İndeks*, İstanbul, 1934.
- Sertkaya, Osman Fikri (1988), “Kelime dağarcığımızdan (1): ÇİN “doğru, gerçek”, *Türk Dili*, LV/436, s. 175-181.
- Sertkaya, Osman Fikri (1988), “Kelime dağarcığımızdan (2): CEBELÜ “zırhlı” ve YALANÇ ~ YALI-ŃAÇ “çıplak”, *Türk Dili*, LVI/439, s. 1-7.
- Sertkaya, Osman Fikri (1991) , “Kelime dağarcığımızdan (3): “Okay ‘Zühal/Satürn’ mü, yoksa ‘Müşteri / Jüpiter’ mi?”, *Türk Dili*, Cilt LXI=1991/I, Sayı 474, s. 321-325.
- Sertkaya, Osman Fikri (2001), “Kelime dağarcığımızdan (4): Sülümen [(tatlı) Sülümen / Calomel; (ak/agu) Sülümen / Sublimé] üzerine”, *Türk Dili*, 2001/II, Sayı: 598, s. 514-517.
- Sertkaya, Osman Fikri (2006), “Kelime dağarcığımızdan (5): ‘Dinlemek - İşitmek’ üzerine yazışmalar”, *Türk Dili*, XCII, Sayı 656, s. 162-171.
- Sertkaya, Osman Fikri (2007), “Kelime dağarcığımızdan (7): “SAĞIN “DOKTOR / HEKİM”, HEMŞİRE “BACI”, *Türk Dili*, XCII, Sayı 665, s. 395-403.

- Sertkaya, Osman Fikri (2007), “Kelime dağarcığımızdan (6): Direk kelimesinin kökeni üzerine düşünceler”, *Türk Dili*, XCIII, Sayı 662, s. 113-119.
- Sertkaya, Osman Fikri (2008), “Kelime dağarcığımızdan (8): Çince Tay “büyük” kelimesi ile yapılan Damla, Dayı, Teyze ve Dede kelimeleri üzerine”, *Türk Dili*, XCVI, Sayı: 680, s. 150-159.
- Sertkaya, Osman Fikri (2010) , “Kelime dağarcığımızdan (10): “Lavaş sözü nereden geliyor?”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 703, s. 39-41.
- Sertkaya, Osman Fikri (2010) , “Kelime dağarcığımızdan (12): Sanskrit kökenli Çurni kelimesinin anlamı “barut” mu, yoksa “toz” mu?”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 706, s. 349-354.
- Sertkaya, Osman Fikri (2010), “Kelime dağarcığımızdan (11): Bay, Bayan, Bayın ve Sayın kelimeleri üzerine”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 705, s. 195-203.
- Sertkaya, Osman Fikri (2010), “Kelime dağarcığımızdan (9): “Maydanoz etimolojisine katkılar”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 699, s. 227-234.
- Sertkaya, Osman Fikri (2011), “Kelime dağarcığımızdan (13): Vakit / Zaman / Çağ bildiren ifadelerde kullanılan sularında kelimesinin etimolojisi”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 710 s. 121-128.
- Sertkaya, Osman Fikri (2011), “Kelime dağarcığımızdan (14): Eski Türkçe’de “Mızrak” anlamına gelen kelime [süg(ü)g] mü, yoksa sügg(ü) ~ süñü mü okunmalı?”, *Orhun Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu. 26-29 Mayıs 2010. Bildiriler Kitabı*, Cilt 2, Ankara, 2011, s. 721 - 725.
- Sertkaya, Osman Fikri (2011), “Kelime dağarcığımızdan (15): Kiçig, küçük ve bedük kelimeleri ile türevlerinin etimolojileri”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 713, s. 409-416.
- Sertkaya, Osman Fikri (2011), “Kelime dağarcığımızdan (16): Kışkırtmak kelimesinin kökeni üzerine”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 717, s. 233-239.
- Sertkaya, Osman Fikri (2011), “Kelime dağarcığımızdan (17): Torba kelimesinin kökeni üzerine”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 2011, s. 493-499.

- Sertkaya, Osman Fikri (2012), “Kelime dağarcığımızdan (18): Erzurumlu Emrah ile Yunus Emre’nin isimlerinin kökeni nedir? Veya Süryani kökenli Mar “öğretmen, Üstad” kelimesi Göktürkçede geçer mi?”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 726, s. 442-446.
- Sertkaya, Osman Fikri (2012), “Kelime dağarcığımızdan (19): Tagar ve Tagarçık kelimeleri hakkında veya Torba ve Torbalamak üzerine yeni açıklamalar”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı: 732, s. 84-90.
- Sertkaya, Osman Fikri , “Kelime dağarcığımızdan (21): Adana kelimesi üzerine yeni bir etimolojik açıklama, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, (baskıda).
- Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (22): Elma kelimesinin kökeni üzerine, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi* (baskıda).
- Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (23):Tü(rlüg) kelimesi ve kullanımı (tü; türlüg; tü türlüg; tümen; tümen türlüg, tümen tü, tümen ming tü), *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi* (baskıda).
- Sertkaya, Osman Fikri, “Kelime dağarcığımızdan (24): *TÜ- “tamamlamak, bütünlemek” fiilinin türevlerinden TÜM”, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi* (baskıda).

